

Krystyna GÓRNA-ŁUKASIK*

<https://orcid.org/0000-0002-8410-328X>

Mateusz ZIEMBA**

<https://orcid.org/0000-0003-1040-4466>

Wybrane uwarunkowania oceny nauczyciela wychowania fizycznego przez absolwentów szkoły średniej

Streszczenie

Celem badań była ocena nauczyciela wychowania fizycznego w szkole średniej w zakresie kompetencji, stosunku do ucznia i efektów edukacyjnych oraz weryfikacja hipotezy, że na ocenę nauczyciela wpływa płeć, zainteresowania oraz sprawność fizyczna uczniów.

Badania przeprowadzono w 2017 roku wśród studentów dwóch śląskich uczelni. Objęto nimi 739 osób (402 kobiety i 337 mężczyzn), które dokonały oceny swoich nauczycieli wychowania fizycznego w szkole średniej. Zastosowano sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem zweryfikowanego metodologicznie kwestionariusza. Wyniki porównano w grupach według płci, kierunku studiów oraz samooceny sprawności fizycznej ankietowanych. Do analizy danych zastosowano metody opisu i wnioskowania statystycznego.

Stwierdzono, że studenci kierunku wychowanie fizyczne wyżej oceniają nauczyciela, niż studenci innych kierunków studiów, we wszystkich badanych aspektach, niezależnie od płci. Istnieje związek między sprawnością fizyczną a oceną kompetencji nauczyciela i jego stosunku do ucznia u studentów, natomiast nie występuje u studentek.

Słowa kluczowe: nauczyciel, wychowanie fizyczne, szkoła średnia.

Wstęp

W świetle dotychczasowych badań naukowych aktywność fizyczna różnych grup społecznych nie spełnia postulowanych norm prozdrowotnych. Dotyczy to

* dr hab. prof. AWF, Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Kukuczki w Katowicach, Katedra Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego; e-mail: k.gorna@awf.katowice.pl

** dr, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu Wydział w Chorzowie, Zakład Turystyki i Rekreacji

zarówno objętości, jak i intensywności wysiłku fizycznego podejmowanego przez osoby dorosłe oraz dzieci i młodzież.

Główną rolę w wychowaniu do aktywnego ruchowo stylu życia, z założenia, ma spełniać szkolny proces wychowania fizycznego. Znajduje to odzwierciedlenie w prowadzonych badaniach naukowych. Znaczący dorobek polskich i światowych badań stanowią wyniki odnoszące się do koncepcji programowych, strategii realizacyjnych, postawy i przygotowania nauczyciela, a także aktywności fizycznej uczniów w szkole. Wyniki badań potwierdzają, że uczestnictwo w lekcjach wychowania fizycznego zwiększa prawdopodobieństwo aktywności fizycznej dorosłych [9]. Czy wychowanie fizyczne spełnia swoją rolę społeczną? Badania udokumentowały, że lekcje wychowania fizycznego mają największy wkład do tygodniowej aktywności fizycznej uczniów. W lekcjach nie uczestniczą jednak wszyscy uczniowie. W świetle najnowszych wyników badań wciąż aktualne jest obserwowane od wielu lat unikanie lekcji wychowania fizycznego przez uczniów [18]. Badania przeprowadzone na reprezentatywnej próbie szkół podstawowych, gimnazjów i szkół średnich wykazały, że 20–40% uczniów nie uczestniczy w lekcjach wychowania fizycznego [18]. Najbardziej niekorzystnie prezentują się pod tym względem dziewczęta ze szkół średnich, wśród których jest około 40% takich uczennic w klasach pierwszych. Jest to sytuacja uniemożliwiająca nauczycielom oddziaływanie nie tylko na sferę ruchową, ale także wychowanie młodzieży do podejmowania aktywności fizycznej w czasie wolnym.

Co może być przyczyną unikania lekcji wychowania fizycznego przez uczniów? Jakość proces wychowania fizycznego jest uwarunkowana wieloma czynnikami. „Zarówno nauczyciel, jak i każdy uczeń funkcjonuje zawsze w określonej sytuacji jako niepowtarzalna indywidualność o określonej osobowości” [14, s. 148]. Przebieg interakcji między nauczycielem a uczniem zależy jednak od wielu uwarunkowań. W modelu interakcji opartym na teorii poznawczej człowieka Strzyżewski eksponuje znaczenie warunków wewnętrznych nauczyciela, wewnętrznych ucznia i zewnętrznych [14]. Nauczyciel jako kierownik procesu edukacyjnego wytycza strategię postępowania – określa cele, planuje, organizuje i realizuje proces oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Od niego zatem, w głównej mierze, zależą efekty edukacyjne. Z tego względu znacząca część dorobku naukowego obejmuje poglądy teoretyczne oraz wyniki badań dotyczące różnych aspektów zawodu i osobowości nauczyciela – nauczyciela wychowania fizycznego. Oczekiwania związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela postrzega się współcześnie w kategoriach kompetencji. Zmiana poglądów dotyczących pożądanych efektów wychowania fizycznego, zmiana koncepcji wychowania fizycznego – z biotechnicznej na humanistyczną – wpłynęła na poszerzenie wymagań stawianych nauczycielowi wychowania fizycznego [8].

Współcześnie istnieje wiele klasyfikacji pożądanych nauczycielskich kompetencji. Humanistyczna koncepcja wychowania fizycznego nieodłącznie wiąże się z koniecznością rozważania osobowości nauczyciela wychowania fizycznego

w spójnych kategoriach człowieka, pedagoga i specjalisty, co eksponują Hodań i Żukowska [6]. Pomimo różnic w systematyce szczegółowej, te trzy wymiary znajdują odzwierciedlenie we współczesnych koncepcjach kompetencji sprzyjających właściwemu wykonywaniu zawodu nauczyciela – nauczyciela wychowania fizycznego [1], [2], [6], [8], [13]. Czechowski i Żukowska [1] klasyfikują kompetencje nauczyciela w dwóch wzajemnie uzupełniających się kategoriach. Pierwsza z nich to kompetencje przedmiotowe zależne od posiadanej wiedzy i umiejętności nauczyciela. Druga to kompetencje pedagogiczne – moralne, prakseologiczne, komunikacyjne, współdziałania, kreatywne oraz informatyczne.

We wszystkich klasyfikacjach wśród kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego eksponowane są te cechy osobowości, które decydują o postrzeganiu ucznia jako osoby, wspieraniu indywidualnego rozwoju ucznia z poszanowaniem jego niepowtarzalnej osobowości oraz realizowaniu procesu edukacyjnego w przyjaznej atmosferze, sprzyjającej szeroko rozumianej podmiotowości ucznia. „Nie tylko ważne jest co nauczyciel wf. wie, co umie, ale kim jest” [1, s. 399].

O zachowaniu człowieka decydują złożone procesy psychiczne. Niezależnie od koncepcji mechanizmów regulacji zachowania człowieka emocje oraz wiedza i samowiedza postrzegane są jako istotne czynniki wpływające na stawiane sobie cele i sposób ich osiągnięcia. W procesie wychowania fizycznego młody człowiek poznaje siebie, swoje ograniczenia i możliwości. Wartościuje aktywność fizyczną. Poziom samooceny, poczucie własnej skuteczności jest między innymi efektem szeregu sytuacji edukacyjnych. Istotny jest zatem nie tylko doraźny, fizyczny efekt podejmowanych działań, ale interakcje zachodzące między nauczycielem a uczniem oraz między uczniami na zajęciach [10]. Czy zatem postawa nauczyciela wychowania fizycznego stwarza korzystne warunki do pozytywnych przeżyć emocjonalnych, emocjonalnego i poznawczego wartościowania siebie i aktywności fizycznej? Czy postawa nauczyciela uwzględnia zróżnicowane zainteresowania i potrzeby uczniów?

Badania naukowe jakości procesu wychowania fizycznego w szkole i pracy nauczyciela prowadzono najczęściej z zastosowaniem dwóch podejść badawczych. Pierwsze to ocena lub samoocena nauczycieli i studentów w kontekście merytorycznego przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela wf., realizowanych celów oraz postaw prezentowanych przez pedagogów.

Drugim podejściem jest diagnozowanie opinii uczestników procesu edukacyjnego o nauczycielu i lekcji wychowania fizycznego, a także efektów wprowadzanych modyfikacji [4], [7], [8], [12], [15], [17]. Wśród wyników dotychczasowych badań można wyróżnić wypowiedzi odnoszące się do celów, treści i stylu prowadzenia lekcji. Odnośnie do nauczyciela większość badań dotyczyła oczekiwań uczniów względem nauczyciela. Wśród nich badani najczęściej wskazywali jako pożądane te cechy nauczyciela, które decydują o stosunkach interpersonalnych, świadczą o podmiotowym traktowaniu ucznia. Współczesne uregulowania prawne wytyczają nauczycielowi taki kierunek działań. Główną wytyczną do pracy nauczyciela na każdym etapie

edukacji jest od lat postulowane przez pedagogów wspieranie indywidualnego rozwoju ucznia przy jego aktywnym, umotywowanym udziale.

Szkoła średnia jest dla większości młodzieży ostatnim etapem edukacji, dzięki której możliwe jest osiągnięcie współczesnych celów wychowania fizycznego. A jak jest w realiach szkolnych? Czy w szkole średniej nauczyciel prezentuje właściwą postawę wobec uczniów? Czy jest uznawany za osobę kompetentną? Czy osiąga postulowane cele wychowania fizycznego? W świetle badań wciąż aktualny jest problem niezgodności oczekiwań z realiami szkoły. Dotychczasowe wyniki badań najczęściej przedstawiane są dla ogółu badanych, a diagnozowanie oczekiwań w kontekście indywidualnych potrzeb uczniów ogranicza się do ich porównania w zależności od płci i wieku uczniów. Celem prezentowanych badań jest diagnoza, jak młodzież ocenia swojego nauczyciela wychowania fizycznego. Biorąc pod uwagę, że płeć jest tylko jednym z warunków wewnętrznych, które mogą wpływać na interakcje nauczyciel – uczeń, w prezentowanych badaniach poszerzono zakres warunkujących czynników.

Postawiono następujące pytania badawcze:

- 1) jak oceniany jest przez młodzież nauczyciel pod względem postawy wobec ucznia, kompetencji oraz osiąganych efektów wychowawczych?
- 2) czy na ocenę nauczyciela ma wpływ płeć, zainteresowania i sprawność fizyczna uczniów?

Material i metoda badań

Badania przeprowadzone zostały w 2017 roku wśród studentów pierwszego i drugiego roku studiów Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach oraz Wyższej Szkoły Bankowej w Chorzowie. Łącznie przebadano 739 osób, w tym 402 studentki i 337 studentów. Osobami przeprowadzającymi badanie byli nauczyciele akademicy zapoznani z celami i metodyką ich realizacji¹. Udział studentów w badaniach był dobrowolny i anonimowy. Przed przystąpieniem do badań studenci zostali szczegółowo poinformowani o głównych celach badań i przewidywanym sposobie wykorzystania wyników. Podstawowym narzędziem badawczym był zweryfikowany pod względem trafności i rzetelności *Kwestionariusz oceny realizacji wychowania fizycznego w szkole średniej* [5]. Zgodnie z problemem badawczym do analizy wybrano 13 twierdzeń, w tym trzy dotyczące efektów wychowawczych, cztery kompetencji nauczyciela i sześć stosunku nauczyciela do ucznia. Każde twierdzenie oceniane było w punktach w 5-stopniowej skali. Uzyskane dane opracowano odrębnie dla każdego twierdzenia, przyjmując klasyfikację: 1 i 2 punkty – ocena negatywna, 3 – brak zdecydowania,

¹ Składamy podziękowanie za współudział w przeprowadzeniu badań nauczycielom akademickim AWF w Katowicach: dr hab. Dorocie Groffik, dr. Wojciechowi Chudemu, dr. Monice Marszołek, mgr. Arkadiuszowi Mynarskiemu, dr. Agnieszce Nawrockiej, dr. inż. Robertowi Rocznikowi.

4 i 5 punktów – ocena pozytywna. Obliczono także łączną liczbę punktów przyznaną dla każdej grupy problemowej. Informacje o sprawności fizycznej uzyskano, wykorzystując samoocenę uczniów poprzez pytanie ankietowe zamknięte: „Czy w swojej klasie należałeś do osób najsprawniejszych, przeciętnych, mało sprawnych?”. Zainteresowania uczniów oceniono w sposób pośredni, dzieląc badanych na dwie grupy. Za grupę osób zainteresowanych aktywnością fizyczną i sportem przyjęto studentów kierunku wychowanie fizyczne i sport, zakładając, że kierunek wychowanie fizyczne wybierają osoby sprawne, zainteresowane swoim rozwojem sportowym lub/i wykonywaniem w przyszłości zawodu w obszarze kultury fizycznej [11]. Do grupy porównawczej zaliczono studentów innych kierunków studiów – fizjoterapii, turystyki i rekreacji, zarządzania, aktywności fizycznej i żywienia w zdrowiu publicznym. Związek oceny nauczyciela ze sprawnością fizyczną uczniów przeprowadzono z wyłączeniem studentów kierunku wychowania fizycznego i sportu z uwagi na jednostkowe przypadki osób określających swoją sprawność fizyczną jako przeciętną. Do analizy statystycznej zastosowano podstawowe metody opisu statystycznego oraz testy nieparametryczne: test U Manna-Whitneya, test Kruskala-Wallisa (H), test Chi-kwadrat oraz wskaźniki effect-size: epsilon-kwadrat (γ^2), współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa (r_g) oraz V-Cramera (V). Prezentowane wyniki stanowią fragment projektu badawczego „Proces wychowania fizycznego w szkole a przygotowanie ucznia do samodzielnej aktywności fizycznej” zaakceptowanego przez Uczelnianą Komisję Bioetyczną ds. Badań Naukowych (Nr KBI43/17).

Wyniki

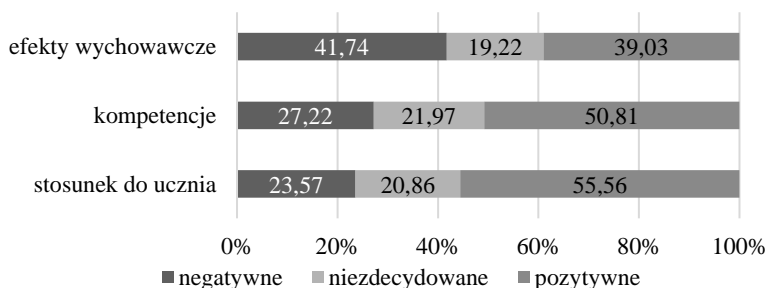
Analizę wyników badań przeprowadzono dla trzech grup problemowych, sformułowanych następująco: stosunek nauczyciela do uczniów (6 twierdzeń), kompetencje nauczyciela (4 twierdzenia) oraz efekty nauczania (3 twierdzenia). W każdym przypadku dokonano porównań, uwzględniając kierunek studiów i płeć ankietowanych.

Liczba ocen pozytywnych (4 i 5 pkt), niezdecydowanych (3 pkt) i negatywnych (1 i 2 pkt) przyznana przez ogół badanych studentów wskazuje, że odnośnie do każdej grupy problemowej zbliżony procent ankietowanych, około $\frac{1}{5}$, nie ma zdecydowanej opinii (ryc. 1). Najgorzej studenci postrzegają efekty pracy nauczyciela, natomiast kompetencje nauczyciela oraz jego stosunek do ucznia charakteryzuje zbliżony, 50-procentowy wskaźnik sumy ocen pozytywnych.

Dalsza część analizy przeprowadzona jest z podziałem według kierunku studiów i płci studentów.

Stosunek nauczyciela do uczniów, kompetencje nauczyciela oraz efekty kształcenia – wyrażone sumą punktów – wyżej oceniają ankietowani studenci na kierunku wychowanie fizyczne niż studenci innych kierunków studiów (tab. 1). Wskazują na to wartości średnich (M, Me) oraz mniejsze rozproszenie wyników

(SD, IQR). Porównanie testem Kruskala-Wallisa (H) wykazało statystycznie istotne różnice ($p < 0,000$) i wysokie wartości efektu γ^2 (0,062 – 0,08).

Ryc. 1. Ocena nauczyciela według ogółu badanych

Tabela 1. Poszczególne grupy problemowe w ocenie studentów w zależności od kierunku studiów, według ogólnej liczby punktów (K – kobiety; M – mężczyźni)

Płeć	Kierunek	n	Min	Max	M	SD	Me	IQR	H* (df)	p** (γ^2)***	r _g ****
Stosunek nauczyciela do uczniów											
K	INNE ^a	284	6	30	19,69	7,10	19	12,00	46,299 (3)	0,000 (0,062)	a/b = 0,37 a/d = 0,24 b/c = 0,35 c/d = 0,26
K	WF ^b	118	7	30	26,00	5,91	26	10,25			
M	INNE ^c	155	6	30	20,05	6,03	20	10,00			
M	WF ^d	182	7	30	22,78	5,22	24	8,00			
Kompetencje nauczyciela											
K	INNE ^a	284	4	20	12,57	4,73	12	7,75	40,283 (3)	0,000 (0,054)	a/b = 0,32 a/d = 0,23 b/c = 0,32 c/d = 0,22
K	WF ^b	118	5	20	15,22	3,90	16	6,00			
M	INNE ^c	155	4	20	13,00	4,02	13	6,00			
M	WF ^d	182	4	20	14,51	3,78	15	4,00			
Efekty kształcenia											
K	INNE ^a	284	3	15	7,86	3,45	8	6,00	58,273 (3)	0,000 (0,08)	a/b = 0,38 a/d = 0,34 b/c = 0,27 c/d = 0,21
K	WF ^b	118	3	15	10,26	3,36	11	5,00			
M	INNE ^c	155	3	15	8,69	3,35	9	5,00			
M	WF ^d	182	3	15	9,92	3,04	10	4,50			

* H – Test Kruskala-Wallisa

** p – wyliczone prawdopodobieństwo błędu

*** współczynnik epsilon kwadrat – przedział ufności $< 0,1 >$

**** rangowy współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa dla różnic statystycznie istotnych wyliczonych testem U Manna-Whitneya – przedział ufności $< -1,1 >$

Test U Manna-Whitneya ujawnił brak różnic między studentami a studentkami kierunku wychowanie fizyczne ($p > 0,05$), a także między studentami a studentkami innych kierunków studiów ($p > 0,05$). Różnice statystycznie istotne wystąpiły na korzyść studentów kierunku wychowanie fizyczne, zarówno kobiet, jak i mężczyzn:

- stosunek nauczyciela do ucznia
 - kobiety – $U = 11077,0$; $p < 0,000$; $r_g = 0,37$,
 - mężczyźni – $U = 10431,5$, $p < 0,000$, $r_g = 0,26$,
- kompetencje nauczyciela
 - kobiety – $U = 11318$, $p < 0,000$, $r_g = 0,32$,
 - mężczyźni – $U = 10939$, $p < 0,001$ $r_g = 0,22$,
- efekty kształcenia
 - kobiety – $U = 10335,0$, $p = 0,000$, $r_g = 0,38$,
 - mężczyźni – $U = 11144,0$, $p = 0,001$, $r_g = 0,21$.

Dalsza analiza dotyczy poszczególnych twierdzeń. Według liczby ocen pozytywnych kolejność cech nauczyciela wyrażających *stosunek nauczyciela do uczniów* jest podobna, niezależnie od kierunku studiów i płci (tab. 2).

Tabela 2. Twierdzenia dotyczące stosunku nauczyciela do uczniów w ocenie studentek i studentów

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V*
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Studentki							
Nauczyciel sprawiedliwy	INNE	284	73 (25,7)	51 (18,0)	160 (56,3)	28,125 df = 4 p = 0,000	0,26
	WF	118	6 (5,1)	19 (16,1)	93 (78,8)		
Troska o ucznia i życzliwość	INNE	284	66 (23,3)	68 (23,9)	150 (52,8)	19,608 df = 4 p = 0,000	0,22
	WF	118	9 (7,7)	23 (19,5)	86 (72,9)		
Zainteresowanie nie tylko uczniami sprawnymi	INNE	284	73 (25,7)	59 (20,8)	152 (53,5)	18,318 df = 4 p = 0,001	0,21
	WF	118	9 (7,6)	30 (25,4)	79 (67,0)		
Nauczyciel wyrozumiały	INNE	284	69 (24,3)	70 (24,6)	145 (51,0)	20,491 df = 4 p = 0,000	0,21
	WF	118	8 (6,8)	23 (19,5)	87 (73,7)		
Nauczyciel rozmawia o problemach, ma czas dla ucznia	INNE	284	122 (43,0)	54 (19,0)	108 (38,0)	20,823 df = 4 p = 0,000	0,23
	WF	118	27 (22,9)	19 (16,1)	72 (61,0)		

Tabela 2. Twierdzenia dotyczące stosunku nauczyciela do uczniów... (cd.)

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V*
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Nauczyciel bardziej przyjaciół niż trener	INNE	284	125 (44,0)	57 (20,1)	101 (35,6)	19,395 df = 4 p = 0,000	0,22
	WF	118	29 (24,6)	22 (18,6)	67 (56,8)		
Studenci							
Nauczyciel sprawiedliwy	INNE	155	22 (14,2)	42 (27,1)	91 (58,7)	18,295 df = 4 p = 0,001	0,23
	WF	182	20 (11,0)	24 (13,2)	138 (75,8)		
Zainteresowanie nie tylko uczniami sprawnymi	INNE	155	35 (22,5)	34 (21,9)	86 (55,5)	9,458 df = 4 p = 0,050	0,17
	WF	182	27 (14,8)	27 (14,8)	128 (70,3)		
Nauczyciel wyrozumiały	INNE	155	32 (20,6)	38 (24,5)	85 (54,8)	13,063 df = 4 p = 0,011	0,19
	WF	182	18 (9,9)	33 (18,1)	131 (72,0)		
Troska o ucznia i życzliwość	INNE	155	35 (22,5)	41 (26,5)	79 (51,0)	14,694 df = 4 p = 0,005	0,21
	WF	182	18 (9,8)	45 (24,7)	119 (65,4)		
Nauczyciel rozmawia o problemach ma czas dla ucznia	INNE	155	71 (45,9)	22 (14,2)	62 (40,0)	25,199 df = 4 p = 0,000	0,27
	WF	182	38 (20,8)	41 (22,5)	103 (56,6)		
Nauczyciel bardziej przyjaciół niż trener	INNE	155	65 (42,0)	35 (22,5)	55 (35,5)	9,704 df = 4 p = 0,046	0,17
	WF	182	48 (26,4)	48 (26,4)	86 (47,2)		

* V Cramera – $V < 0,3$ – słaby związek, $V < 0,5$ – umiarkowany związek, $V > 0,5$ – silny związek

Ponad 50 procent studentów i studentek pozytywnie oceniło twierdzenia „nauczyciel był sprawiedliwy”, „w postawie nauczyciela przejawiała się troska o ucznia i życzliwość”, „nauczyciel był wyrozumiały”, „nauczyciel interesował się nie tylko uczniami sprawnymi”. Znacznie mniej wypowiedzi pozytywnych odnosi się do pozostałych twierdzeń. Wszystkie twierdzenia korzystniej oceniły studentki i studenci na kierunku wychowanie fizyczne. Test Chi-kwadrat wykazał różnice statystycznie istotne między kobietami (od $p < 0,001$ do $p < 0,000$)

i mężczyznami ($p < 0,05$ do $p < 0,000$). Dla studentek V Cramera (0,219–0,264) wskazuje związek słaby, ale wyraźny, natomiast u mężczyzn współczynniki V osiągają niższe wartości (0,167–0,273).

Na ocenę *kompetencji nauczyciela* składały się cztery twierdzenia (tab. 3).

Tabela 3. Twierdzenia dotyczące kompetencji nauczyciela w ocenie studentek i studentów

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Studentki							
Nauczyciel kompetentny	INNE	284	47 (16,5)	55 (19,4)	182 (64,1)	19,265 df = 4 p = 0,001	0,22
	WF	118	7 (5,9)	13 (11,0)	98 (83,0)		
Nauczyciel wzór zdrowego stylu życia	INNE	284	101 (35,2)	61 (21,5)	122 (42,9)	20,455 df = 4 p = 0,000	0,23
	WF	118	23 (19,5)	17 (14,1)	78 (66,1)		
Nauczyciel zaangażowany, pełen entuzjazmu	INNE	284	96 (33,8)	78 (27,5)	110 (38,7)	24,607 df = 4 p = 0,000	0,25
	WF	118	23 (19,5)	21 (17,8)	74 (62,7)		
Nauczyciel potrafił zachęcić do ćwiczeń	INNE	284	153 (53,9)	48 (16,9)	88 (29,2)	30,281 df = 4 p = 0,000	0,27
	WF	118	32 (27,1)	29 (24,6)	57 (48,3)		
Studenci							
Nauczyciel kompetentny	INNE	155	19 (12,3)	38 (24,5)	98 (63,2)	18,813 df = 4 p = 0,000	0,27
	WF	182	13 (7,1)	22 (12,1)	147 (80,8)		
Nauczyciel zaangażowany, pełen entuzjazmu	INNE	155	61 (24,5)	42 (27,1)	75 (48,4)	8,425 df = 4 p = 0,077	0,16
	WF	182	33 (18,1)	40 (22,0)	109 (59,9)		
Nauczyciel wzór zdrowego stylu życia	INNE	155	48 (30,9)	44 (28,4)	63 (40,7)	8,317 df = 4 p = 0,081	0,16
	WF	182	46 (25,2)	38 (20,9)	98 (53,8)		
Nauczyciel potrafił zachęcić do ćwiczeń	INNE	155	69 (44,5)	46 (29,7)	39 (25,1)	11,058 df = 4 p = 0,026	0,18
	WF	182	56 (30,8)	57 (31,3)	68 (37,3)		

Na podstawie liczby osób, które przyznały oceny pozytywne (4 lub 5 pkt), można stwierdzić, że niezależnie od kierunku studiów najkorzystniej oceniane są ogólnie rozumiane kompetencje nauczyciela (ponad 50% ankietowanych). Najmniejszy procent badanych przyznał pozytywne oceny twierdzeniu dotyczącemu umiejętności motywowania uczniów. W każdym przypadku oceny pozytywne częściej przyznają kobiety i mężczyźni studiujący na kierunku wychowanie fizyczne. Między kobietami porównywanych grup, we wszystkich przypadkach występują statystycznie istotne różnice rozkładu ocen z prawdopodobieństwem błędu $p < 0,000$. Według wskaźnika V-Cramera (od 0,219 do 0,27,4) związek jest słaby, ale wyraźny. Różnice między wypowiedziami mężczyzn dotyczą ogólnych kompetencji nauczyciela i umiejętności motywowania uczniów (odpowiednio $p < 0,008$, $V = 0,23$; $p < 0,02$, $V = 0,18$).

Do efektów pracy nauczyciela odnosiły się trzy twierdzenia (tab. 4).

Niezależnie od płci i kierunku studiów najwięcej pozytywnych ocen (od 44,7% do 62,7%) uzyskało twierdzenie z przyjemnością wspominam wf.

Tabela 4. Twierdzenia dotyczące efektów edukacyjnych – w ocenie studentek i studentów

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Studentki							
Z przyjemnością wspominam wych. fizyczne	INNE	284	111 (39,1)	46 (16,2)	127 (44,7)	18,116 df = 4 p = 0,001	0,21
	WF	118	22 (18,6)	20 (16,9)	76 (64,4)		
Dzięki nauczycielowi polubiłam wysiłek fiz.	INNE	284	131 (46,1)	64 (22,5)	88 (31,0)	32,699 df = 4 p = 0,000	0,28
	WF	118	28 (23,7)	21 (17,8)	69 (58,4)		
Na lekcji wf. ćwiczyli wszyscy uczniowie	INNE	284	198 (69,7)	36 (12,7)	50 (17,6)	38,176 df = 4 p = 1e-7)	0,31
	WF	118	57 (48,3)	22 (18,6)	39 (33,1)		
Studenci							
Z przyjemnością wspominam wych. fizyczne	INNE	155	41 (26,4)	27 (17,4)	87 (56,1)	6,678 df = 4 p = 0,154	0,14
	WF	182	34 (18,7)	34 (18,7)	114 (62,7)		
Dzięki nauczycielowi polubiłam wysiłek fiz.	INNE	155	69 (44,5)	29 (18,7)	57 (36,7)	17,129 df = 4 p = 0,002	0,23
	WF	182	48 (26,4)	33 (18,1)	101 (55,5)		
Na lekcji wf. ćwiczyli wszyscy uczniowie	INNE	155	97 (62,6)	33 (21,3)	25 (16,1)	8,825 df = 4 p = 0,066	0,16
	WF	182	99 (48,9)	41 (22,5)	52 (28,5)		

Zainteresowanie aktywnością fizyczną w wyniku lekcji wychowania fizycznego potwierdza ponad 50% studentów kierunku wychowanie fizyczne i zaledwie około 30% ankietowanych z innych kierunków studiów. Najniżej oceniona została przez wszystkich badanych frekwencja na lekcji wychowania fizycznego (od 10,5% do 28,5%). Porównanie rozkładu liczby ocen testem Chi-kwadrat potwierdza znaczące statystycznie różnice ($p < 0,001$) ocen wszystkich twierdzeń między kobietami. Mężczyźni różnią się znacząco tylko oceną zainteresowania ich aktywnością fizyczną przez nauczyciela, na korzyść studentów kierunku wychowanie fizyczne ($p = 0,001$, $V = 0,225$).

Czy na ujawnione różnice mogła mieć wpływ prezentowana przez badanych sprawność fizyczna (tab. 5)? Samoocena sprawności fizycznej dokonywana była przez ankietowanych w kategoriach: wysoka, przeciętna, niska. Ponieważ wśród ankietowanych kierunku wychowanie fizyczne jednostkowo występowały osoby oceniające swoją sprawność fizyczną poniżej wysokiej, analizę przeprowadzono dla studentów innych kierunków studiów. Uzyskane wyniki nie są jednoznaczne.

Tabela 5. Ocena nauczyciela a sprawność fizyczna studentów, według sumy punktów

Samoocena sprawności fizycznej	n	M	SD	Me	Średnia ranga	Suma rang	U	p (r_g)
STUDENTKI								
Kompetencje nauczyciela								
Wysoka	130	12,79	4,67	12,60	132,45	17218,5	8196,5	0,675 (0,03)
Przeciętna, niska	130	12,53	4,82	12,59	128,55	16711,5		
Stosunek do ucznia								
Wysoka	130	20,75	6,94	21,44	138,98	17928,0	7227,0	0,054 (0,14)
Przeciętna, niska	129	19,03	7,15	18,85	121,09	15742,0		
Efekty kształcenia								
Wysoka	130	8,35	3,60	8,36	136,82	17786,0	7499,0	0,140 (0,11)
Przeciętna, niska	129	7,68	3,27	7,61	123,13	15884,0		
STUDENCI								
Kompetencje nauczyciela								
Wysoka	102	13,53	3,816	13,47	75,55	7706,5	1626,5	0,060 (0,20)
Przeciętna, niska	40	12,00	4,30	11,08	61,16	2446,5		
Stosunek do ucznia								
Wysoka	102	21,21	5,46	21,40	78,66	8102,0	1374,0	0,002 (0,34)
Przeciętna, niska	40	17,63	6,71	16,5	54,85	2194,0		
Efekty kształcenia								
Wysoka	102	9,34	3,22	9,67	78,74	8110,0	1366,0	0,002 (0,34)
Przeciętna, niska	40	7,38	3,18	7,00	54,65	2186,0		

r_g – rangowy współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa – przedział ufności $<-1,1>$

W przypadku kobiet wyniki testu U Manna-Whitneya nie osiągają wartości wymaganej dla $p < 0,05$. Wśród badanych mężczyzn ocena kompetencji nauczyciela nie różni się ($p > 0,05$), natomiast stosunek do ucznia oraz efekty kształcenia wyżej oceniają studenci o wysokiej samoocenie sprawności fizycznej ($p < 0,05$). Ujawnione różnice są potwierdzone wskaźnikami effect size (r_g) – wskazującymi związek słaby, ale wyraźny.

Dyskusja

Celem niniejszej pracy była diagnoza postrzegania nauczyciela szkoły średniej przez uczniów oraz uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy na ocenę nauczyciela może mieć wpływ zainteresowanie aktywnością fizyczną, płeć oraz sprawność fizyczna uczniów. Zastosowano badania retrospektywne z wykorzystaniem zweryfikowanego pod względem metodologicznym narzędzia badawczego. Studenci różnych kierunków studiów ocenili swojego nauczyciela wychowania fizycznego w szkole średniej pod względem kompetencji, stosunku do ucznia i osiągniętych efektów.

Na podstawie liczby wskazań pozytywnych, w ocenie badanych studentów obu porównywanych grup nauczyciele oceniani są jako osoby kompetentne, w znacznym procencie zaangażowane i dla większości badanych mogące stanowić wzór do naśladowania. Tworzy to sprzyjające warunki do realizowania procesu edukacyjnego. Również wysoko u większości nauczycieli oceniane są przejawy podmiotowego traktowania ucznia – postawa sprawiedliwości, życzliwości, wyrozumiałości, zainteresowanie wszystkimi, nie tylko najsprawniejszymi uczniami. W świetle dotychczasowych badań są to cechy nauczyciela oczekiwane przez młodzież [17]. Ankietowani w znacznym procencie przyznali niskie oceny działaniom nauczyciela dotyczącym sfery motywacyjnej – umiejętności zachęcenia do ćwiczeń na lekcji. Najniżej oceniona została frekwencja na lekcjach wychowania fizycznego, potwierdzając wyniki badań innych autorów [18]. Należy podkreślić, że rozkład wyników indywidualnych w obu porównywanych grupach obejmuje pełną skalę – od ocen skrajnie negatywnych do bardzo pozytywnych, ale z przewagą ocen pozytywnych wśród studentów na kierunku wychowanie fizyczne. Nauczyciele nie spełniali oczekiwań znacznego procentu badanych, zarówno z kierunku wychowania fizycznego, jak i z pozostałych kierunków studiów. Uzyskane wyniki mogą wskazywać, że postulat indywidualizacji procesu wychowania fizycznego pozostaje wciąż w sferze teorii.

Ocena nauczyciela dokonana przez badanych studentów jest efektem kilkuletnich doświadczeń szkolnych. Stwierdzone w prezentowanych badaniach tendencje nie budzą optymizmu. Obserwowany powszechnie, a także potwierdzony przez badanych studentów w swoich szkołach, fakt unikania lekcji wychowania fizycznego przez młodzież może być konsekwencją nie tylko braku chęci do

podejmowania aktywności fizycznej. Interakcje między nauczycielem a uczniem odbywają się na zasadzie sprzężenia zwrotnego. Każda informacja werbalna i niewerbalna skierowana do ucznia ma znaczenie. Być może nauczyciel chętniej – bo łatwiej – współpracował z uczniami (obecnymi studentami) sprawnymi i umotywowanymi do ćwiczeń. Z badań przedstawionych przez Trusz [16] wynika, że czynnikiem modyfikującym przebieg interakcji w procesie edukacji mogą być oczekiwania nauczyciela. Można zatem przypuszczać, że informacje w formie wzmocnienia pozytywnego były częściej kierowane do osób zainteresowanych, bardziej zaangażowanych w lekcji. W ich konsekwencji pozytywne bądź negatywne emocje odczuwane przez uczniów mogły wpłynąć na ocenę nauczyciela przez studentów. Jak stwierdza Krasuska-Betiuk, niezależnie od wieku uczniowie „w swoich sądach o nauczycielu szczególne znaczenie nadają aspektom uczuciowym i interpersonalnym, inaczej mówiąc, przywiązują większą wagę do wartości humanistycznych i do postawy nauczyciela wobec nich” [10, s. 63]. W starszym wieku szkolnym na tej podstawie uczeń tworzy obraz samego siebie, swoich możliwości i ograniczeń. Z tej perspektywy nie można ocenić pozytywnie uzyskanych wyników badań dotyczących oceny nauczycieli szkoły średniej przez studentów spoza kierunku wychowanie fizyczne. Zaledwie 50% badanych postrzega swojego nauczyciela jako osobę sprawiedliwą, wyrozumiałą, życzliwą, zainteresowaną uczniem. Nie jest również wynikiem zadowalającym to, że większość ocenianych nauczycieli postrzegana jest przez byłych uczniów jako trener – instruktor ćwiczeń fizycznych. Mogłoby to oznaczać, że humanistyczna koncepcja wychowania fizycznego nie jest wdrażana w szkołach średnich, pomimo że w Polsce popularyzowana jest już od lat 70. Jednym z jej przejawów jest właśnie partnerstwo, współdziałanie uczniów w procesie własnego rozwoju fizycznego i sprawności, zdobywania wiedzy, samodzielne jej wykorzystanie w procesie wychowania fizycznego, rozwój indywidualny. Być może niechęć do uczestnictwa w lekcji wychowania fizycznego jest konsekwencją wspomnianych wyżej niedociągnięć czy braków.

W literaturze przedmiotu przeciwstawia się lub porównuje różne aspekty procesu wychowania fizycznego między dziewczętami a chłopcami. Zakłada się powszechnie, że cechy dymorficzne wynikające z prawidłowości rozwoju psychofizycznego powinny stanowić podstawowe ukierunkowanie procesu wychowania fizycznego w szkole. W świetle wyników badań własnych płeć studentów/uczniów nie jest czynnikiem decydującym o ocenie nauczyciela. Podstawą do takiego uogólnienia jest ujawnienie, że wśród studentów na kierunku wychowanie fizyczne nie wystąpiły różnice oceny nauczyciela między studentami a studentkami. Tak samo w drugiej porównywanej grupie. Oznaczałoby to, że nie płeć, ale inne czynniki różnicują ocenę jakości pracy nauczyciela. W tym kontekście istotne poznawczo jest to, że studenci – mężczyźni sprawni fizycznie – wyżej oceniają swojego nauczyciela niż przeciętnie, osoby mniej czy mało sprawne, u studentek natomiast taka prawidłowość nie występuje. Ponieważ studenci

i studentki na kierunku wychowanie fizyczne w dominującej większości ocenili wysoko swoją sprawność fizyczną – co jest oczywiste, związek oceny nauczyciela ze sprawnością fizyczną studentów analizowany był tylko w grupie studentów innych kierunków studiów. Zakres prezentowanych wyników badań nie uprawnia do analizy przyczyn tego zjawiska. Nie ma także możliwości dokonania porównania z wynikami innych badań. Można jednak przypuszczać, że stwierdzona prawidłowość jest związana z oczekiwaniami młodzieży szkół średnich względem celów podejmowanej aktywności fizycznej. W świetle badań [3] wśród dziewcząt dominują cele estetyczne i rekreacyjne, które mogą być osiągnięte niezależnie od prezentowanej sprawności fizycznej. U chłopców natomiast na pierwszym miejscu są cele kondycyjne, następnie rekreacyjne i sportowe, a zatem w głównej mierze sprawnościowe. Jest prawdopodobne, że są to także cele nauczycieli, ponieważ dominujący procent badanej młodzieży kwalifikuje nauczyciela w kategorii „trener”. Potwierdzeniem powyższego może być także wynikający z badań fakt, że kobiety i mężczyźni studiujący na kierunku wychowanie fizyczne korzystniej oceniają swoich nauczycieli we wszystkich badanych zakresach. Jest prawdopodobne, że ich wysokie oceny wynikają nie tylko z doświadczeń lekcyjnych. Osoby sprawne, wybierające kierunek studiów wychowanie fizyczne, mogły mieć więcej okazji do poznania swoich nauczycieli. Najczęściej to osoby najsprawniejsze uczestniczą w zajęciach pozalekcyjnych czy zawodach sportowych. Sprzyja to lepszemu poznaniu nauczyciela – jego fachowości jako specjalisty. Stąd prawdopodobnie wyższe oceny kompetencji nauczyciela. Zajęcia pozalekcyjne odbywają się także, z założenia, w innej atmosferze, albowiem uczestniczą w nich nauczyciele i uczniowie o wspólnych zainteresowaniach i dążeniach. Łatwiej zatem nawiązać bardziej bezpośredni kontakt w relacji nauczyciel–uczeń.

W świetle uzyskanych wyników płęć, a w przypadku dziewcząt – sprawność fizyczna, nie są wystarczającymi zmiennymi do analizy efektów procesu wychowania fizycznego. Istnieje potrzeba dalszych badań tego problemu, zwłaszcza w odniesieniu do zajęć wychowania fizycznego z dziewczętami.

Wnioski

1. Najwyżej oceniane są przez absolwentów szkół średnich kompetencje ogólne nauczyciela oraz jego życzliwość, sprawiedliwość, wyrozumiałość w stosunku do ucznia; najniżej umiejętność motywowania uczniów oraz frekwencja na lekcji wychowania fizycznego.
2. W pracy nauczyciela wychowania fizycznego w szkołach średnich dominuje ukierunkowanie na potrzeby osób zainteresowanych aktywnością fizyczną.
3. Płęć studentów nie jest czynnikiem decydującym o ocenie kompetencji nauczyciela, jego stosunku do uczniów oraz efektów wychowawczych.

4. Studenci sprawni fizycznie korzystniej oceniają stosunek nauczyciela do uczniów oraz efekty edukacyjne w porównaniu do przeciętnie i mało sprawnych. W ocenach studentek taka prawidłowość nie występuje.

Piśmiennictwo

- [1] Czechowski M., Żukowska Z. (2010): *Kompetencje nauczycieli wychowania fizycznego do realizacji edukacji zdrowotnej*. Roczniki PZH, (61) 4, s. 395–399.
- [2] Derbich J., Nałęcz H. (2014): *Nauczyciel wychowania fizycznego czy wychowawca fizyczny - kogo potrzebuje współczesna szkoła*. Rozprawy Społeczne, 8 (3), s. 27–34.
- [3] Fromel K., Novosad J., Svožil Z. (1999): *Pohybova aktivita a sportovni zajmy mladeze*. Univerzita Palackeho v Olomouci. Olomouc.
- [4] Górna K., Skalik K. (2002): *Stosunek uczennic do lekcji wychowania fizycznego*. Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne, 4, s. 20–25.
- [5] Górna-Łukasik K. (2017): *Kwestionariusz oceny realizacji wychowania fizycznego w szkole średniej – konstrukcja i weryfikacja metodologiczna*. Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku, 2 (34), s. 5–16.
- [6] Hodań B., Żukowska Z. (1996): *Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno-wychowawcze funkcje*. AWF. Olomouc – Warszawa.
- [7] Karasiński M. (2015): *Stosunek młodzieży z dwóch krakowskich liceów do wychowania fizycznego. Realtionship of young people from two Cracow secondary schools for the physical education*. Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej, red. K. Dormus, R. Ślęczka, 4, s. 143–152.
- [8] Kosiba G. (2009): *Nauczyciel wychowania fizycznego – wczoraj i dziś*. Wychowanie Fizyczne i Sport, 1 (53), s. 45–54.
- [9] Kozłowska E., Kowalczyk A., Rząca M., Kocka K. (2015): *Uczestnictwo w lekcjach wychowania fizycznego a rozwój kultury fizycznej po zakończeniu etapu edukacyjnego*. Journal of Education, Health and Sport, 5 (4), s. 355–365; <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.17254>.
- [10] Krasuska-Betiuk M. (2015): *Interakcje w klasie szkolnej z perspektywy społecznych reprezentacji i oczekiwań interpersonalnych*. Studia z Teorii Wychowania, 6 (12), 3, s. 49–77.
- [11] Kumala R. (2011): *Nauczyciel wychowania fizycznego – opinie kandydatów na studia we wrocławskiej Akademii Wychowania Fizycznego*. Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 35, s. 57–60.
- [12] Skalik K., Fromel K. (2006): *Assessment of physical education lessons with different content and type by girls*. Journal of Human Kinetics, 16, s. 65–81.
- [13] Strykowski W. (2015): *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. Neodidagmata, 17/18, s. 15–28.

- [14] Strzyżewski S. (2013): *Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*. AWF. Katowice.
- [15] Supińska U., Grzesiak B. (2001): *Pożądany a rzeczywisty obraz nauczyciela wychowania fizycznego w opinii maturzystów*. [w:] J. Jonkisz, M. Lewandowski, red., *Kształcenie i wychowanie w reformowanej szkole*. AWF. Wrocław, s. 173–179.
- [16] Trusz S. (2012): *Oczekiwania interpersonalne w klasie szkolnej a jakościowe parametry oddziaływań edukacyjnych nauczycieli*. *Ruch Pedagogiczny*, 2, s. 41–53.
- [17] Wolny B. (2007): *Nauczyciel wychowania fizycznego w zreformowanej szkole*. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiki i Administracji w Poznaniu*, 3, s. 37–46.
- [18] Woynarowska B., Mazur J., Oblacińska A. (2015): *Uczestnictwo uczniów w lekcjach wychowania fizycznego w szkołach w Polsce. Participation of students in physical education lessons in schools in Poland*. *Hygea Public Health*, 1 (50), s. 183–190.

Selected determinants of assessment of physical education teachers by high-school graduates

Abstract

The aim of the study was to assess the high school physical education teachers in terms of competence, attitude towards their students and educational effects, and to verify the hypothesis that the assessment of a teacher is influenced by the gender, interests and physical fitness of his or her students. The research was carried out in 2017 among students of two Silesian universities. The study group included 739 respondents (402 female and 337 male students) who evaluated their high school physical education teachers. The method of a diagnostic survey was used with methodologically verified questionnaire as a tool. The grades were granted according to the Likert Scale and compared in gender and field of study groups as well as in regard of the self-assessment of the physical fitness of the respondents. The statistical inference and descriptive methods were used for data analysis. Research has shown that students of physical education and sports rated their teachers higher than students of other fields of study in all studied aspects, regardless of their gender. There is a connection between physical fitness and competence assessment of a teacher and his or her attitude towards pupils among the male students, but there is no such connection among the female students.

Keywords: teacher, physical education, high school.